

Viktor Frankl - obhájce lidskosti (26. 3. 1905 - 1. 9. 1997)

Alfried Längle

Ve Viktoru Franklovi, zakladateli logoterapie a existenciální analýzy, zemřela poslední velká zakladatelská osobnost rakouských psychoterapeutických škol.

Ve svých dvaadvaceti letech byl již za svého života historickou osobností, která byla ještě v osobním kontaktu se S. Freudem a A. Adlerem, ale také s R. Allerseem, G. Allportem, L. Biswangerem, M. Buberem, R. Cohnem, J. Ecclesem, M. Heideggerem, K. Jaspersem, F. Künkelem, A. Maslowem, L. Morenem, F. Perlsem, K. Rahnerem, R. Schwarzem, C. Rogersem a s mnoha dalšími. Díky svým rozsáhlým mezinárodním kontaktům byl Frankl vyslancem rakouské psychoterapie, který přednášel na více než 200 univerzitách a v pořadech pro laické publikum, při nichž někdy dokázal naplnit dokonce fotbalové stadiony. V Rakousku se o jeho proslulosti a přijetí ve světě až donedávna příliš nevědělo.

Biografie

Narozen roku 1905, vystudoval medicínu a po válce získal také doktorát psychologie. Během nacistické vlády zůstal ve Vídni, aby chránil své rodiče (jako primář tehdejší Rothschildovy nemocnice byl spolu s příbuznými chráněn před deportací), ale po zrušení nemocnice byl s celou rodinou deportován do koncentračního tábora (jeho sestra se již dříve vystěhovala).

Po válce vedl celých 25 let neurologické oddělení Vídeňské polikliniky. Uzavřel druhé manželství se zdravotní sestrou Eleonorou Schwindtovou, s níž měl dceru. Po publikování většiny svých knih se koncem padesátých let začal velmi aktivně věnovat přednáškové činnosti v zahraničí.

Přestože byl rakouskými nacisty zavlčen do koncentračního tábora a později pobýval díky svým přednáškám velmi často v zahraničí, zůstal svému rodnému městu věrný, což mnozí emigranti, především Židovští, nechápali. Jim Frankl namítal, že měl s lidmi ve Vídni mnoho pozitivních zážitků, vyprávěl o katolické baronce, která s ohrožením života skrývala jeho sestřenici, nebo o socialistickém právníkovi Pittermannovi, jenž se k němu, zoufalému a chudému navrátilci z koncentračního tábora, choval jako k příteli. To jsou důkazy lidskosti, o jejíž hledání a nalézání Frankl vždy usiloval.

Svědék své doby

Franklův život trval celé toto století. Jako desetiletý ještě na vídeňské Ringstrasse mával císaři Vilémovi a Franzi Josefovi - svědek již dávno minulé epochy. Byl také svědkem téměř sta let vývoje psychoterapie, v níž se angažoval ještě před válkou v Rakousku a s jejímž vývojem v celosvětovém měřítku byl po válce v kontaktu. Frankl, jehož životní dílo pojednává o smyslu, utrpení, smrti a zoufalství, byl těžce zkušným svědkem katastrofy tohoto století - na straně bezprávných. Dva a půl roku musel v různých koncentračních táborech bojovat o přežití, psychické stejně jako fyzické.

Po hrůze let strávených v koncentračním táboře, následovalo po návratu domů zoufalství. Během pouhých tří týdnů se dozvěděl smrti své ženy, své matky, bratra, mnoha přátel. Smysl, který mu umožnil přežít koncentrační tábor, totiž naděje na shledání se ženou a rodinou, se zhroutil. Ve stavu rezignace měl pocit, že přežil utrpení koncentračního tábora nadarmo. Ale smysl, jak učil v logoterapii, nenaplníme jen prožíváním, ale také tvořením a oním „Jak“ v utrpení.

Díky pomoci přítele, který ho motivoval, se dal do práce. Během devíti dnů si podle svých slov vypsál zkušenost koncentračního tábora „z duše“ a chtěl svou práci vydat anonymně, jako dokument

lidského chování in extremis. Kniha, které dal později programatický název „... a přesto říci životu ano“, byla přeložena do více než dvaceti jazyků a dosáhla milionových nákladů. Je to dokument o zachování toho nejlidštějšího v člověku dokonce v těch nejhorších životních podmínkách: důstojnosti, smyslu, odpovědnosti, lásky, víry.

Vědec

Frankl byl celý život advokátem humanity - právě tohoto „nejlidštějšího v člověku“, „specificky humánního“ či „duchovního“, jak to nazýval. Ve formě logoterapie a existenciální analýzy tuto otázku vědecky formuloval a zpřístupnil ji pro psychoterapii, poradenství, asistenci a krizovou intervenci.

Jak tomu u tvůrců takového díla často bývá, zabýval se již jako chlapec otázkou smyslu. Jako lékař postrádal duševní péči o pacienta a považoval za lidskou povinnost každého lékaře provádět „Lékařskou péči o duši“ (titul knihy z roku 1946) - byl předchůdcem lékařské psychologie a psychoterapie ve zdravotnictví. Franklovi se jednalo především o pomoc proti nihilismu, jehož následkem je bezesmyslnost a zoufalství, což ho velmi přiblížilo křesťanskému myšlení a náboženství.

Franklova antropologie popisuje člověka jako prostoupeného touhou po smyslu, ve kterém najde naplnění úměrné jeho bytosti. Toho je člověk schopen díky dvěma základním duchovním schopnostem - schopnosti sebedistance a sebetranscendence. Nakonec pro nás ale člověk jako osoba zůstává tajemstvím. Tento hluboký respekt k důstojnosti člověka, k jeho svědomí a smyslu, který žije kterému se zodpovídá, razí existenciální analýza a logoterapie. Frankl nic nepřikrašluje: „Po Osvětimi víme, čeho je člověk schopen. A po Hirošimě víme, co všechno je ve hře.“

Se stejnou pregnantostí, s níž píše o svobodě, odpovědnosti a smyslu, popisuje také možnost ztroskotání, tragiku utrpení, viny a smrti v životě každého člověka. Přesto se zastavil před tím posledním, nepokusil se vysvětlit tajemství člověka kategorizacemi a redukcí na psychické mechanismy, a tím ho rozdrobit. Zde cítil pokoru, jako hluboce věřící člověk stál před tajemstvím svého Boha.

Zvláštní na tomto životním díle je jednota myšleného a prožitého. Logoterapie není teorií od psacího stolu (a je proto někdy příliš málo metodická a vědecká), ale Frankl svou koncepci sám „prodělal“ a existenciálně přezkoušel to, co je schopna dát. Tyto myšlenky „ztělesňují“ existenci. Takové poselství se dotkne i prostého člověka a přesvědčí svou opravdovostí a tím, že působí jako příklad. Také Carl Rogers považoval Franklovy myšlenky za „outstanding contributions to psychological thought in the last fifty years“.

Frankl logoterapii nikdy nepovažoval za „náhražku tradiční psychoterapie“, ale za její teoretické a praktické rozšíření do oblasti specificky duchovní. Frankl sice přednášel jako host na nejproslulejších univerzitách světa a byl „distinguished professor“ jedné kalifornské univerzity, ale na rakouských univerzitách se mu až donedávna vědeckého uznání nikdy příliš nedostalo - byl sice nějakou dobu považován za Hoffova potenciálního nástupce na psychiatrické univerzitní klinice, byl sice habilitován, ale nikdy se nestal řádným univerzitním profesorem. Nebylo to pro něj jednoduché, přesto však zůstal svému rodnému městu věrný.

Člověk

Již při krátkém setkání s Franklem se zřetelně projevilo to, co bylo pro jeho osobu charakteristické: jeho důvtipný, bdělý a bystrý duch, jemuž dával nejraději vyniknout formou svého humoru. Nic nemiloval víc než duchaplnou anekdotu nebo vtip, který vykreslil hloubku lidských rysů pouhými několika tahy. Vedl prostý život a jeho myšlení se vyznačovalo jasností - o to víc ho rozčilovalo nekorektní používání pojmů či ledabylé uvažování.

Ve své podstatě se tento oduševnělý a brilantní řečník ostýchal před veřejností. Jeho přání být pohřben ve vší tichosti odpovídá jeho bytosti, která v sobě měla něco nepřístupného, snažil se vyhýbat osobním setkáním a kritice. Někdy touto ne zcela dobrovolnou izolací trpěl, na druhou stranu mu však poskytovala prostor pro jeho rozsáhlý pracovní program. Stejně málo snesl další rozvíjení svého učení v rámci rakouské Společnosti pro logoterapii a existenciální analýzu (Gesellschaft für Logotherapie und

Existenzanalyse, Vídeň) a distancoval se od ní, aniž by o tom kdy diskutoval v rovině obsahové či osobní.

Jen to dobré se počítá

Přes všechno utrpení a bezpráví, kterému byl vystaven, se Frankl po válce bránil hypotéze o kolektivní vině, nepochopitelnému všeobecnému obvinění, které mohlo vést jen k vyvolání nového bezpráví. Vinen může být pouze jednotlivec před svým svědomím. Avšak to, co se v lidském životě počítá, není nikdy vina, kritika, selhání. Tak připomínal ve svém projevu při vzpomínkové slavnosti na náměstí před vídeňskou radnicí z roku 1988, že každý národ je schopný holocaustu, a proto je třeba, abychom si zůstali této skutečnosti vědomi. O to více však vyzýval ke smíření „přes všechny hroby a zákopy“. Velikost, kterou zde Frankl dokázal a která se stala vzorem rakouského vyrovnávání se s minulostí, se zakládala na jeho hlubokém přesvědčení: v lidském životě se opravdu počítá jen to dobré. Toto poselství „všemu navzdory“ obhajuje Viktor Frankl jako lékař, psychoterapeut a svědek tohoto století.

přeložila Kateřina Mallotová